

dr hab. Agnieszka Klimas, prof. ucz.

Instytut Językoznawstwa

Uniwersytet Jana Długosza w Częstochowie

Recenzja rozprawy doktorskiej, zatytułowanej
Nazwy własne w powieści Prawiek i inne czasy Olgi Tokarczuk
oraz ich przekład na język serbski i angielski,
napisanej przez mgr Monikę Aleksandrę Zekić
pod kierunkiem prof. dr hab. Krystyny Szcześniak
(Gdańsk 2023, stron 284)

Rozprawa doktorska Pani mgr Moniki Aleksandry Zekić pt. *Nazwy własne w powieści Prawiek i inne czasy Olgi Tokarczuk oraz ich przekład na język serbski i angielski*, napisana w Katedrze Sławistyki Uniwersytetu Gdańskiego pod kierunkiem prof. dr hab. Krystyny Szcześniak, sytuuje się w nurcie badań z zakresu przekładoznawstwa. Analiza przekładu nazw własnych w powieści Olgi Tokarczuk jest dokonywana przez Autorkę z wykorzystaniem najnowszych metod badawczych z zakresu nazewnictwa literackiego i translatoryki. Praca wnosi nowe wartości naukowe. Autorka udowadnia w niej, jak ważne dla czytelnika jest znaczenie nazw własnych (etymologiczne, konotacyjne) w tekście literackim i zachowanie tego znaczenia w tekście wtórnym – przetłumaczonym na język obcy. Stara się w tym celu wskazać funkcje, jakie nazwy pełnią w tekście, a także, czy zastosowane przez tłumaczy techniki translacyjne oddają w pełni lub tylko częściowo całą gamę znaczeń onimów z tekstu pierwotnego w tekście przetłumaczonym.

Praca, poprzez wielopłaszczyznową analizę nazw własnych w powieści Noblistki, przybliżyła ponadto sposób kreacji onimów literackich w powieści *Prawiek i inne czasy*. Jak wynika z ustaleń Pani mgr Moniki Aleksandry Zekić, Pisarka dba o warstwę onimiczną swoich tekstów, wprowadzając do powieści nazwy w sposób przemyślany, tak, aby były jednym z elementów świata przedstawionego, wnosząc do utworu nowe treści lub je uzupełniając. Problematyka powieści, jak i zastosowane w niej nazwy własne, dają szerokie możliwości interpretacyjne, co jest wyzwaniem nie tylko dla tłumaczy, ale także dla badaczy warstwy onimicznej tekstu i jej przekładu na inne języki.

Wybór tematu przez Doktorantkę nie jest przypadkowy. Jak sama pisze, translatoryką interesowała się od początku studiów slawistycznych (s. 7), na co miały wpływ doświadczenia językowo-kulturowe z najbliższego otoczenia rodzinnego. Nie dziwi zatem, że praca licencjacka i magisterska (napisane pod kierunkiem prof. dr hab. Krystyny Szcześniak) poświęcone były przekładom literackich nazw własnych na różne języki słowiańskie (polski, serbski, chorwacki). Umożliwiło to ugruntowanie pozycji Pani Moniki Zekić jako badaczki swobodnie „poruszającej się” w obrębie omawianych zagadnień w przedłożonej mi do oceny dysertacji. Rozwój naukowy Pani Moniki Aleksandry Zekić zaowocował rozprawą doktorską, którą oceniam wysoko.

Celem pracy uczyniła Doktorantka próbę ustalenia semantyki wybranych (najważniejszych dla rozwoju fabularnego utworu *Noblistki*) onimów w powieści *Prawiek i inne czasy* oraz analizę przekładu tychże nazw literackich na język angielski i serbski. Należy podkreślić, że połączenie pogłębionej analizy onomastykonu powieści z oceną jego przekładu pod kątem zachowania znaczenia (całkowitego lub częściowego) oryginalnych nazw literackich w tekstach przetłumaczonych, z uwzględnieniem różnych technik translacyjnych, nie jest często stosowanym rozwiązaniem metodologicznym. Połączenie metodologii wypracowanych przez onomastykę literacką z metodami stosowanymi w przekładoznawstwie wymaga bowiem od badacza dobrego przygotowania teoretycznego, które Doktorantka niewątpliwie posiada. Podczas omawiania materiału językowego Pani Monika Zekić wykorzystała różne ujęcia metodologiczne. Odwołała się do etymologii onimów, funkcjonalnej klasyfikacji nazw literackich, ich relacyjności w obrębie tekstu beletrystycznego oraz do licznych technik translacji. Jednocześnie dokonała krytycznej interpretacji źródeł i odpowiedniego doboru literatury przedmiotu. Uwzględniła ponadto liczne komentarze w przypisach i obszerną literaturę pomocniczą, ukazując w ten sposób szerszy kontekst przedstawianych w pracy zagadnień.

Już sama struktura pracy (klarowna i logiczna) świadczy o tym, że Doktorantka dobrze ją przemyślała pod względem formalnym i metodologicznym. Dysertacja tworzy spójną całość, a jej poszczególne części odzwierciedlają kolejne etapy konsekwentnie prowadzonego wywodu naukowego. Praca zawiera wiele cennych wniosków. Każdy rozdział zakończony jest podsumowaniem, co ułatwia śledzenie cząstkowych wyników badań, składających się na końcowy rezultat pracy badawczej zgodny z założonymi wcześniej celami pracy.

Dysertacja składa się ze spisu treści, wstępu (w którym Autorka zawarła wszystkie wymagane elementy, w tym uzasadnienie wyboru tematu, opis stosowanej metodologii, cel

badań, charakterystykę struktury rozprawy oraz informacje na temat technicznego sposobu redagowania rozprawy), pięciu rozdziałów, podsumowania, spisu rysunków i ich źródeł, spisu tabel autorskich zamieszczonych w pracy, bibliografii oraz streszczeń w języku polskim i angielskim. Cennym uzupełnieniem pracy są cztery dodatki zamieszczone w końcowych częściach pracy. Są to: 1) zestawienie tabelaryczne tłumaczeń wszystkich tekstów Noblistki, 2) alfabetyczny indeks nazw własnych wyekscerpowanych z powieści *Prawiek i inne czasy* wraz z podaniem strony, na której zostały one przywołane w utworze Pisarki, 3) zestawienie tłumaczeń analizowanych nazw literackich na język angielski i serbski, 4) alfabetyczny indeks fitonimów, które nie były omawiane w rozprawie, ale tworzą ważne tło powieści. Można rozważyć jeszcze uzupełnienie dodatku trzeciego o numery stron rozprawy doktorskiej, na których Doktorantka omawia poszczególne nazwy literackie.

Podział na pięć rozdziałów jest uzasadniony metodologicznie. W rozdziale pierwszym (*Twórczość oraz sylwetka Olgi Tokarczuk*) poruszane są zagadnienia stanowiące tło opisowe dla zaplanowanych analiz onimicznych. Część tego rozdziału poświęcona jest sylwetce Olgi Tokarczuk i jej twórczości. Doktorantka zwraca w nim uwagę na motywy twórczości Noblistki, takie jak: podróż, przemijanie, metapsychika, mitologia, duchowość, symboliczność, czułość, magia. Niektóre z nich, jak zostało udowodnione w części analitycznej pracy, znalazły swój wyraz w nazwach literackich książki *Prawiek i inne czasy*. Następna część przybliży specyfikę powieści – jej budowę, recepcję, problematykę poruszaną w utworze. W kolejnej zaś Autorka przedstawia sylwetki tłumaczek, które przełożyły książkę z języka polskiego na język angielski (Antonina Lloyd-Jones) i serbski (Milica Markić), wskazując m.in. na ich profesjonalizm. Doktorantka ma świadomość, że znajomość wszystkich wskazanych aspektów decyduje o właściwej interpretacji nazw własnych w tekstach literackich (w tekście pierwotnym i w tekście przetłumaczonym), jak i wpływa na sam proces translacji.

W rozdziale drugim (*Onomastyka literacka i funkcje nazw własnych*) zarysowane zostały ogólne założenia onomastyki literackiej. Doktorantka ma dobre rozeznanie w literaturze przedmiotu dotyczącej nazewnictwa literackiego. Odwołuje się do ważnych i znanych publikacji z tego zakresu, m.in. do prac autorstwa Czesława Kosyła, Aleksandra Wilkonja, Ireny Sarnowskiej-Giefing, Adama Siwca, Marzenny Cyzman, Indira Šabicia i innych. Na potrzeby swojej pracy badawczej przyjmuje ustalenia funkcji nazw własnych, zaproponowane przez Łucję Marię Szewczyk (*Nazewnictwo literackie w twórczości Adama Mickiewicza*, Bydgoszcz 1993). Stały się one dla Autorki podstawą klasyfikacji funkcjonalnej onimów w powieści *Prawiek i inne czasy*, przedstawionej w dalszych rozdziałach pracy.

Jak słusznie pisze Pani Monika Zekić, „właściwe rozpoznanie nazwy oraz jej funkcji jest potrzebne w procesie przekładu [...] dogłębna analiza jest konieczna, aby następnie zbadać skuteczność technik translacyjnych oraz [...] czy w procesie przekładu zostały przeniesione wszystkie informacje zawarte w onimie” (s. 65). Doktorantka zdaje sobie jednak sprawę, że pełna analiza wszystkich funkcji, w jakich występują nazwy w powieści *Prawiek i inne czasy* wymaga odrębnego opracowania.

Bazę materiałową i analityczną stanowi obszerny rozdział trzeci (*Onomastykon powieści Prawiek i inne czasy O. Tolarczuk*) (s. 67–164). Autorka omawia w nim 103 nazwy literackie (spośród wszystkich 310), które są w Jej ocenie najważniejsze dla przebiegu fabuły i świata przedstawionego powieści. Analiza poszczególnych grup onimów (antroponimów, toponimów, zoonimów, teonimów) została przeprowadzona wielopłaszczyznowo i bardzo starannie, zgodnie z przyjętym schematem i wybraną metodologią. W wyniku zastosowania jednakowych kryteriów interpretacji nazw własnych, na które składają się: a) relacyjność nazw i ich denotatów w tekście w odniesieniu do głównych bohaterów i miejsc, b) charakterystyka powieściowych denotatów nazw, 3) etymologia onimów, 4) klasyfikacja strukturalna i funkcjonalna nazw literackich, wyłania się kompletny obraz analizowanych onimów w powieści. Można jedynie żałować, że nie zostały omówione wszystkie nazwy własne użyte w utworze Noblistki.

W rozdziale czwartym (*Techniki przekładu nazw własnych*) Autorka omawia problematykę przekładu nazw własnych, przytaczając w zarysie stan badań nad przekładem nazw własnych w literaturze i powszechne techniki translacji. Zwraca uwagę na nieprzekładalność niektórych nazw własnych. W rozdziale tym nakreśla tendencje badawcze i założenia, jakimi kieruje się podczas analizy technik translacyjnych, omówionych w kolejnej części dysertacji.

Rozdział piąty (*Analiza przekładu nazw własnych*, równie obszerny jak rozdział trzeci – s. 180–211) stanowi udaną autorską próbę analizy przekładu nazw własnych powieści *Prawiek i inne czasy* na języki angielski i serbski. Analiza porównawcza przeprowadzona została na podstawie technik translacyjnych wyodrębnionych przez Aleksandrę Cieślikową i Krzysztofa Hejwowskiego. Doktorantka omówiła 13 z nich (takich jak: przeniesienie nazwy w oryginale, przeniesienie nazwy z adaptacją językową, zastąpienie nazwy inną formą tego samego onimu źródłowego, przeniesienie z transkrypcją, tłumaczenie apelatywu, przeniesienie onimu z objaśnieniem lub dodatkową informacją, wybór onimu innego znaczeniowo itd.). Udokumentowała w ten sposób różnorodność wyborów translatorskich nazw własnych

właściwych dla tekstu angielskiego i serbskiego. Warto podkreślić, że schemat analizy porównawczej przekładu nazw na język angielski i serbski odpowiadał schematowi zastosowanemu w rozdziale trzecim, poświęconemu onomastykonowi w polskiej wersji powieści *Noblistki*. Takie logiczne uporządkowanie pracy dało klarowny obraz wszystkich onimów w tekście podstawowym i w tekstach wtórnych. Wnioski przedstawione w podsumowaniu dowodzą słuszności zakładanych metod badawczych i rzetelnego wywodu naukowego. Dodatkowo liczne tabele i zestawienia ułatwiają czytelnikowi śledzenie kolejnych etapów analizy materiału językowego.

Moje uwagi dotyczą jedynie wyjaśnienia terminów *nazwa fikcyjna* i *nazwa nierealna* (s. 68). Z tekstu nie wynika w jakim znaczeniu Doktorantka ich używa, pisząc o onimach w powieści *Noblistki*. Zdarzają się ponadto nieprecyzyjne zastosowania kilku terminów (tj. elementy onimiczne – s. 11 i dalej; *nazwa kulturalna* – zamiast nazwa kulturowa – s. 150 i dalej; *materiał onomastyczny* – zamiast materiał onimiczny – s. 51).

Wyjaśnienia wymaga ponadto nazwa żeńska *Franiowa*, którą Autorka zaklasyfikowała jako nazwisko odmężowskie (s. 112 i dalej). Jest to formacja odmężowska (takiego określenia też Doktorantka używa – s. 112), nazwa określająca kobiety zwłaszcza na wsiach. Tego typu formy nigdy nie przekształcały się w nazwisko w rozumieniu nazwy rodu, przekazywanej zazwyczaj z pokolenia na pokolenie.

Wysoko oceniam stronę formalną rozprawy. Praca Pani Moniki Aleksandry Zekić została napisana poprawnie i starannie pod względem językowym. Czasem tylko występują niewielkie usterki, jak zła odmiana nazwiska (...przez Nowakowską-Kempę – zamiast: Nowakowską-Kempną – s. 173); błędy stylistyczne (Natomiast w związku ze świętym Franciszkiem, który je nosił, dołączyło ono do grona imion hagiograficznych, które można nazwać ludowo-hagiograficzną – s. 89); językowe (...akceptuje wszystkie funkcje przezeń wyodrębnione, niemniej jednak wyodrębnia dodatkowo dwie nowe... – s. 60) czy drobne błędy literowe (np. rzeka *Biała* – zamiast rzeka *Białka* – s. 8 i dalej) i interpunkcyjne (np. ...ich baza słowotwórcza została oparta o imiona, bądź apelatywy... – s. 104).

Przypisy oraz załączona bibliografia zostały sporządzone poprawnie. Zestawienie bibliograficzne jest obszerne, świadczące o zapleczu erudycyjnym Doktorantki. Zawiera ono m.in. publikacje monograficzne, metodologiczne, analityczne z zakresu przekładoznawstwa, literaturoznawstwa, językoznawstwa, w tym onomastyki literackiej, autorstwa polskich i zagranicznych badaczy (angielskich, serbskich, bośniackich, rosyjskich, ukraińskich). Warte

podkreślenia są liczne opracowania słownikowe wykorzystane w pracy, które są bardzo ważne podczas omawiania nazw własnych. Autorka w źródłach tych szukała nie tylko genezy poszczególnych nazw, ale także (korzystając z zamieszczonych w słownikach cytatów z książek metrykalnych lub z innych dokumentów historycznych) autentycznych pierwowzorów postaci literackich. Bibliografię uzupełniają przywołane w pracy przez Doktorantkę wywiady i wykłady Noblistki, recenzje utworów Pisarki publikowane w źródłach prasowych, także tych internetowych.

Autorka recenzowanej rozprawy w sposób wyczerpujący przedstawiła zakresloną w temacie pracy problematykę. Doktorantka wykazała się dobrą znajomością zagadnień związanych z recepcją dzieła literackiego, onomastyką literacką i teorią przekładu. Na wysoką ocenę recenzowanej rozprawy doktorskiej składa się analiza funkcji i translacji nazw własnych w powieści *Prawiek i inne czasy* na język angielski i serbski pod względem ich ekwiwalencji na poziomie tekstowym. Praca jest twórcza, świadcząca o dobrym opanowaniu warsztatu naukowego przez Doktorantkę, znajomości literatury przedmiotu, umiejętności korzystania z różnych metod badawczych oraz samodzielności prowadzenia badań naukowych. Wskazane drobne usterki i uchybienia nie umniejszają walorów merytorycznych i treściowych rozprawy.

Konkluzja

Stwierdzam jednoznacznie, że rozprawa Pani mgr Moniki Aleksandry Zekić pt. *Nazwy własne w powieści Prawiek i inne czasy Olgi Tokarczuk oraz ich przekład na język serbski i angielski*, **stanowi ważny wkład do badań naukowych**. Praca stanowi nowatorskie opracowanie zagadnienia. Zarówno przygotowanie teoretyczne Doktorantki, właściwie dobrane metody badawcze, zastosowana typologia materiału językowego oraz konsekwentnie prowadzony wywód naukowy wskazują na to, że **dysertacja spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim w świetle obowiązujących przepisów prawa** (art. 13, ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki, Dz. U. z 2003 r., nr 65, poz. 595 z późn. zm.). **Wnoszę zatem o dopuszczenie Pani mgr Moniki Aleksandry Zekić do dalszych etapów przewodu doktorskiego i publicznej obrony. Przedstawiona mi do oceny praca zasługuje na wyróżnienie i na publikację.**

Agnieszka Klimos